УДК 27-544.55-532.2-282.7]:930.2(477.83/.86)“1661/1896”

Станіслав ВОЛОЩЕНКО

ПОМЕННИК ЛАВРІВСЬКОГО СВЯТО-ОНУФРІЇВСЬКОГО ЧОЛОВІЧОГО МОНАСТИРЯ 1661 – 1896 РР.: КОДИКОЛОГІЧНИЙ ТА АРХЕОГРАФІЧНИЙ ОПИС

Одним із найдавніших монастирів на теренах Перемишльської єпархії є Лаврівський Свято-Онуфріївський чоловічий монастир[1]. Існують припущення, що фундатором обителі був князь Лев Данилович[2]. Першою автентичною писемною згадкою про монастир на сьогодні є грамота польського короля Ягайла 1407 р., у якій обитель згадувалася серед маєтностей Перемишльського владицтва на Самбірщині[3]. Наприкінці XVII ст. монастир долучився до унії за ігуменства Віталія Бараницького[4], а з 1739 р. увійшов до складу Руської Свято-Покровської конгрегації Василіанського Чину[5]. Монастир вирізнявся серед інших обителей, згаданого об’єднання, значною кількістю ченців. Так, у 1754 р. у Лаврові проживало 28 монахів, у той час у Добромилі було 37, Крехові – 19, Почаєві – 36, Уневі – 11 осіб[6].

Лаврівський монастир володів чималою книгозбірнею. В інвентарному описі бібліотеки 1723 р. зафіксовано 19 рукописних та 283 друковані (162 – кириличні і 121 польською мовою) назви книг[7]. На початку XIX ст. простежувалась динаміка збільшення книг до 734-х найменувань[8].

У 60-х рр. XVI ст. при обителі існував скрипторій, у якому працював Андрій Єремієвич з Вітебщини. Ним переписані Мінея, Ліствиця Іоана Синайського, Ірмолой. Відомо, що у наступному столітті в обителі ієродиякон Іоан Крейницький переписав Ірмолой 1677 р. та Поученія св. Феодора Студита 1678 р.[9] Цікавим також є нещодавно виявлений нами Лаврівський Служебник, переписаний ієромонахом Паїсієм Лозинським у 1747 р.[10]

У 1920–1930-х рр. більшість рукописних пам’яток бібліотеки Лаврівської обителі, як і книгозбірні Жовківського, Крехівського, Кристинопільського, Підгорецького монастирів, перенесено до Центрального василіанського архіву та бібліотеки у Львові[11]. Після ліквідації Василіанського Чину в 1946 р. рукописні фонди центральної книгозбірні передали до відділу рукописів Львівської бібліотеки АН УРСР (тепер Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника НАН України), на основі яких сформовано фонд 3: Бібліотека монастиря Василіан, а частину – до Центрального державного історичного архіву України у м. Львові, фонд 684: Протоігуменат монастирів Чину св. Василія Великого, м. Львів (1772–1946)[12].

З відновленням у 1990-х рр. отці Василіани почали збирати бібліотеку, яка стала Центральною бібліотекою на базі Свято-Онуфріївської обителі м. Львова. Відтоді основним джерелом наповнення книгозбірні є передача ченцями та мирянами рукописів і стародруків, збережених ними у період заборони Української Греко-Католицької Церкви. У 2007 р. Консультою Провінції Найсвятішого Спасителя Отців Василіян в Україні було прийнято рішення про передання на постійне зберігання до центральної бібліотеки давніх кодексів із бібліотек відроджених монастирів. Серед переданих

рукописів із книгозбірні Крехівського Свято-Миколаївського чоловічого монастиря був Поменник[13], як виявилося, Лаврівського монастиря, писаний між 1661–1896 рр. (далі – Лаврівський Поменник)[14].

Кодекс зберігався у Свято-Онуфріївському храмі обителі: в інвентарному описі майна монастиря за 1812 р. згадувалося про досліджуваний рукопис ("Pomianyk pisany") серед церковних книг[15]. На сьогодні, на арк. 185зв. поміщено напис коричневим атраментом, посередині, великими літерами: Książka / Klastorna / Roko. 1830. У першій половині XX ст., судячи з овального штампу фіолетового кольору на арк. 263: "КНИГОЗБІРНЯ МОНАСТИРЯ ОО. ВАСИЛІЯН У ЛАВРОВІ", книга знаходилася у бібліотеці обителі. А у період з 1946 до 1989 рр. місце зберігання Лаврівського Поменника невідоме.

З відродженням у 90-х рр. минулого століття Крехівського Свято-Миколаївського василіанського чоловічого монастиря Лаврівський Поменник був переданий до місцевої книгозбірні. 10 липня 2013 р. рукопис прийнятий на постійне зберігання до Львівської центральної провінційної бібліотеки Отців Василіян при Свято-Онуфріївському монастирі[16]. Кодекс внесено до фонду: 12.2: Рукописи бібліотеки Крехівського монастиря під інвентарним номером 14.

Уперше Лаврівський Поменник згадувався у статті Венедикта Площанського[17], у якій лише зазначено датування кодексу 1661 р. та подано кілька прізвищ родин, внесених для поминання. Подібно згадував про існування досліджуваного рукопису й Антін Петрушевич у "Сводной Галицко-Русской Лѣтописи". Автор зауважував, що книга складалася з 570 сторінок та була гарно оправленою[18]. В історіографічному огляді до статті про Лаврів Микола Голубець покликався на згадку про поменник із публікації В. Площанського[19]. Про поменник як історичне джерело написав розвідку ієромонах Василіанського Чину Ісидор Луб[20]. Вона стосувалася переважно питань структури рукопису, тематичних розділів (поминання родин лаврівських монахів, ченців з інших обителей, жертводавців, духовенства Галичини та представників нижчих соціальних верств)[21]. Станом на 1935 р. рукопис складався з 520 сторінок і 80 не пагінованих, мав шкіряну оправу. Автор фрагментарно порушував питання палеографічного характеру (стиль написання, типи письма, лексичні особливості), позаяк основна частина публікації присвячена генеалогічній проблематиці. Варто зауважити, що І. Луб опублікував кілька текстів уписів, зокрема родин Стефана Петричака (молдовського господаря), Костянтина Щербана Басараба (влахейського господаря), Адама Сенявського (великого коронного гетьмана), панів Устрицьких[22]. Ці тексти є надзвичайно важливими, адже до наших днів вони вже не збереглися повністю, оскільки з того часу рукопис був дуже пошкоджений, а пізніше невдало реставрований. Варто відзначити, що згаданий автор також опублікував текст титульного аркуша Лаврівського Поменника, який не зберігся, проте більш точною за інформативністю є його фотокопія, уміщена у розвідці Володимира Січинського про архітектуру Лаврова[23]. Згадував про Лаврівський Поменник ієромонах Михайло Ваврик у статті про хроніку згаданої обителі[24]. Сучасних досліджень Лаврівського Поменника на сьогодні не оприлюднено, оскільки він був повторно нами виявлений, як було вже сказано, відносно недавно, а саме у 2013 р.

Згаданий кодекс, на нашу думку є надзвичайно цікавим у багатьох аспектах, і тому є доцільним дослідити кодикологічні особливості, специфіку структури тексту. Кодикологічна модель структури формалізованого опису рукопису інспірована з публікації Любові Дубровіної та Олени Гальченко[25]. Наш опис містить дані про формат рукопису, відомості про характер розміщення фоліації та пагінації, філіграней, характеристики особливостей почерку переписувачів, розміру дзеркала запису, кількості

рядків на сторінці, розміру літер, а також кольорів атраментів; характеризується оздоблення рукопису на окремих аркушах.

Окремі уривки з кодексу, найбільш цікаві на нашу думку, подаємо тогочасною українською мовою, згідно з методичними рекомендаціями В. В. Німчука[26]. Зберігаємо усі фонетичні, морфологічні та синтаксичні особливості кодексу. Уривки з тексту передаємо дипломатичним способом, із збереженням пунктуаційних знаків та скорочень. Надрядкові літери зберігаються і титли не розкриваються.

Далі наші вказівки аркушів, на яких розташовані записи та різноманітні коментарі подаємо або у тексті, або у дужках. Для кожного із фрагментів тексту окремо вказується аркуш на якому він розташований. У випадку, коли запис складається із кількох рядків на одному аркуші, то кінець кожного рядка позначаємо похилою рискою, а при переході тексту на наступну сторінку кінець попередньої – двома.

Судячи з перших записів, книга була започаткованана 2 січня 1661 р. за ігуменства ієросхимонаха Іосафа Тисовського. Лаврівський Поменник – чимала за обсягом рукописна книга на 296-и аркушах. Формату F^{o}, розмір аркуша 270 х 175 мм.

Поменник писано кирилицею, півуставом, різними почерками, українською мовою, винятки складають записи польською (арк. 31, 201зв., 185зв., 229зв., 237зв., 242, 262, 268) та латинською (арк. 219зв., 228-228зв.) мовами.

Рукопис був первинно пронумерований кириличними цифрами. Номери написані коричневим атраментом у верхньому правому та лівому кутах аркушів: гі.–лв., лє.–мв., мє.–мн., нд.–рв., рє.–тін., ві.–вс., віг.–вд., вдз.–вмв., вмє.–вг. Продовження поаркушевої філіації зроблено в середині XVIII ст.: вг.–вз., ф.–фн., фі.–фзі., фк.–фкг. (із сторінки ф. розпочинається нумерація олівцем, проставлена в XX ст.). Помилково зазначені укладачами сторінки: тг. замість тгн.; тг. замість тол.; тгн. замість тів. Повторюється нумерація сторінок – рпл.–рпд., єіє., єіє., єіз. Хибна послідовність розміщення сторінки між рв. та рг. (арк. 42-46зв.), рд. та рдз. (арк. 63-63зв.), рдн. та рдє. (арк. 65-65зв.), тг. та тгл. (арк. 181-185зв.), вол. та вол.–єол. й єов. (арк. 238-239зв.), воє. та вос. – віч.–віз. (арк. 241-244зв.). Пропущені номери сторінок во. та фз.. Без кириличної нумерації залишилися сторінки між: тг. і тгл. – 10 сторінок (арк. 181-185зв.); фі. та фді. – 2 сторінки (арк. 257зв.-258), фзі. та фк. – 18 сторінок (арк. 262-270зв.), після фкг. – 48 сторінок (арк. 273-296зв.).

Під час реставрації книги в 90-х рр. XX ст., олівцем здійснено поаркушну нумерацію арабськими цифрами у верхньому правому куті, при цьому допущено помилки та пропуски і на сьогодні листова формула має такий вигляд: арк. 1-89; 1-137; 139-200; 202-208. Під час складання опису в 2013 р., нами було здійснено нову поаркушну нумерацію олівцем у правому нижньому куті аркушів, на яку будемо покликатися.

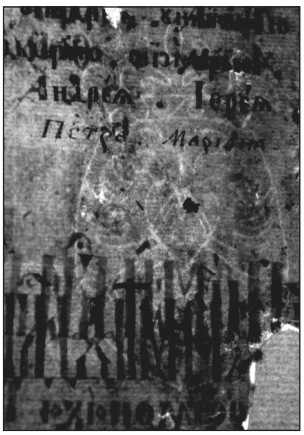

Кодекс зазнавав багаторазового вшивання нових аркушів і при нагоді кілька разів перешивався. У ході аналізу водяних знаків, встановлено 7-м типів паперу:

двоголовий орел, закомпонований у спрощений картуш овальної форми, подібний до *Каманін, Вітвіцька № 716* (1566–1651 рр.)[27]; розміри 20-ти вержерів у 18÷20 мм, понтюзо: 21÷23 мм; зафіксований на 53 арк. (арк. 3, 5-7, 10, 14-15, 18-19, 22, 27, 29, 32, 34-37, 39, 42-44, 48, 50, 52-53, 56-57, 60-61, 67, 69, 73-75, 79, 81, 84-86, 89, 181-183,

275-276, 278, 280, 284, 287, 289-291, 295). Із збережених на сьогодні аркушів, можемо стверджувати, що початково кодекс складався з понад 113 арк.

герб, подібний до *Діанова, Костюхіна № 248* (1637 р.)[28]; розміри 20-ти вержерів у 19 мм; понтюзо: 23÷24 мм; зафіксований на 40 арк. (арк. 94-95, 98-99, 101, 103, 105-107, 111-112, 114, 121-124, 126, 129, 131, 134-136, 139-140, 142, 144, 148, 151-152, 154, 156, 158, 160-162, 168, 170, 172, 174, 176).

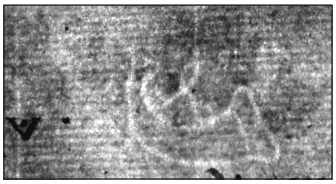

поштовий ріжок; розміри 20-ти вержерів у 16 мм, понтюзо: 22,5÷23 мм; зафіксований на 29 арк. (арк. 100, 102, 109-110, 113, 115-118, 120, 125, 127-128, 130, 132-133, 137-138, 141, 143, 150, 159, 163-164, 166, 169, 175, 177, 238).

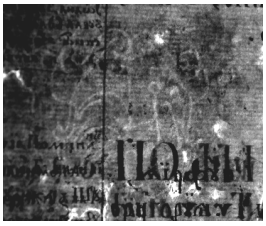

півень у картуші; записи датовані 1721–1727 рр., розміри 20-ти вержерів у 18 мм, понтюзо: 22,5÷23,5 мм; зафіксований на 3 арк. (арк. 187, 201, 289).

хрест і літера W, увінчана короною, Мацюк *№ 59* (1722–1735 рр.)[29]; розміри 20-ти вержерів у 17÷18,5 мм, понтюзо: 23,5÷24 мм; зафіксовано на 3 арк. (арк. 194, 197-198).

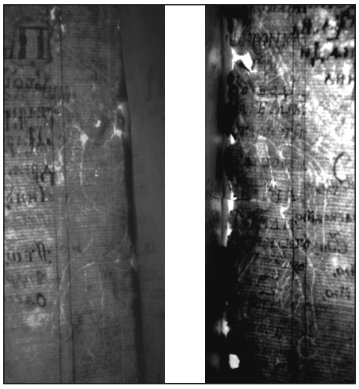

вершник на коні; розміри 20-ти вержерів у 18,5 мм, понтюзо: 22÷23 мм; зафіксовано на 44 арк. (арк. 208-220, 223-232, 242-261, 270-272).

папір XIX ст. без водяних знаків; розміри 20-ти вержерів у 16÷19 мм, понтюзо: 22÷29 мм; 11 арк. (арк. 146-147, 185, 262-269).

Отож, при наступних вказівках на вище згадані водяні знаки, їхній опис не подаємо.

Стан збереження: книга дефектна – втрачено титульний аркуш, а також початкові аркуші та а҃.-в҃і., л҃г.-л҃д., м҃г.-м҃д., м҃д.-н҃н., р҃г.-р҃д., т҃ч.-ѵ҃., ѵ҃з.-ѵ҃в҃і., ѵ҃л.-ѵ҃ѕ., ѵ҃м҃г.-ѵ҃м҃д., ѵ҃ч҃н.-ѵ҃ч҃д., ф҃н҃і.-ф҃і.; без тексту арк. 146зв., 147зв., 184зв., 253зв., 256зв., 257зв., 262зв., 267зв., 268зв., 280зв., 285зв., 289зв., 296зв.; на арк. 176зв.-180, 203зв., 208, 210зв., 212, 219зв.-220, 222, 226-227, 228, 229, 242зв., 252зв. вигасаючий текст. Розриви, значні втрати частин аркушів; загальне поверхневе забруднення, плями від вологи, воску, грибків; сліди шкідників; папір значно побурів під впливом високих температур (особливо біля корінця); первинні оправу, каптали та форзаци втрачено.

Кодекс востаннє відреставрований у 90-х рр. XX ст. Пошкоджені аркуші нарощено ганчір'яним папером, з обох сторін заклеєно конденсаторним папером, зміцнено розриви. Блок наново перешито та обрізано, аркуші згруповано у 30-ть зошитів, переважно по 10 аркушів, але трапляються й з іншою кількістю (2, 6, 8, 12, 14, 16). Рукопис має нову оправу виготовлену під час останньої реставрації. Крила з відносно тонкого картону (285 х 175 х 4 мм), обклеєного ледерином чорного кольору. Корінець глухий, прямий; шиття блоку на 2-х шнурах, каптали приклейні зі стрічки білого кольору. Форзаци пришивні, складені з коленкоровим фальчиком, із паперу світло-жовтого кольору.

Рукопис писаний різними писарями протягом трьох століть (2 пол. XVII ст.–кін. XIX ст.). За нашими підрахунками, їх кількість сягає близько 105-и осіб. Вважаємо за доцільне виділити та охарактеризувати трьох писарів, вписи яких становлять більшу частину кодексу.

Отож, започатковуючи монастирський поменник, перший писар поділяє книгу на п'ять частини, про що свідчать збережені титульні аркуші, які вважаємо за доцільне опублікувати. Його почерк бачимо на арк. г҃і.-л҃в., л҃е., н҃д.-в҃а., ѡ҃а., о҃г.-о҃е., о҃з.-р҃є., р҃д.-р҃і., р҃є.-р҃ѕ., р҃м҃а.-р҃м҃д., р҃м҃з.-р҃м҃н., р҃н҃а.-р҃н҃б., р҃н҃є.-р҃н҃ѕ., р҃в҃г. (арк. 1-9, 10, 16, 17-17зв., 18зв., 22-23зв., 26, 27-28, 29-48, 50-52, 57, 58-63зв., 66-66зв., 68-69зв., 71-71зв., 73-73зв., 75-75зв., 89). Філіграні: двоголовий орел. Поминання писані між 1661 і 1683 рр. На сьогодні збережено понад 145 поминань, переписаних цим писарем.

Першим був не збережений до нашого часу титульний аркуш *Лаврівського Поменника*, фото якого свого часу навів В. Січинський у згаданій вище праці: "ПОМ҃ЕНИ҃К / СТЫѢ ОБЩЕЖИ/ТЕЛНЫѢ ОБИТЕЛИ ЛА/ВРОВА, ХРАМУ ПРПБ: Ѡ: Н: / ѲНОФРІА: СПСАСѢ РОВ / ДХВА, МЦА ІАНВА дня в҃ / За державы Ве: Коро: Іѡана / Казимера І Бголюбивого / Антонія Винничкого Еп҃па / Премыскаго, и Самбоскаго / Правосланна / Тщаніемже во Іеросхимонасехъ Гдна / ѿца Іѡсафа на той часъ Ігуменомъ будуща / выш реченныѧ ѡбители"[30].

На сьогодні титул до першої частини поменника, в якій уміщені поминання лаврівських ченців і титорів монастиря, знаходиться на арк. 26. Він писаний півуставом і в'яззю, чорнилом і кіновар'ю: Ѡз де҃ва҃ чало вписъ / ПОМЕНИКОВ, / ІХЪ МАТЕЙ ПП: БГОРОНЫ/ И ХРСТОЛЮБИВЫ Тто: / Стыѧ Обители сеѧ. / Рателей, / и Соро҃ва, Па / почившва / ныш бытва / ной, и Осеванѧ / го ДХИ ПРАВЕНЫва / тлости неконча́емо / и Радости ва / гланва

Наступний титул, до частини поминань ченців з інших монастирів, розташований на арк. 10, писаний півуставом і в'яззю, чорнилом і кіновар'ю: Ѡз По на с в ся де чи нте ѧ пи / ПОМЕНИКОВ, / З ІНЫ С: ОБИТЕЛЕЙ ѲЦЪ / І БРАТІЙ ІНОЧЕСКАГО ЧИНУ, / Родітелей и Сронїковъ йхъ / здевпїсаныхъ, / во Стой ОБИТЕЛИ СЕЙва / при Храмѣ Прпнаго Ѡва / ѲНОФРІА; Ѡздравва / нїи Живущїи ва / Блгочестїи почива / Еже ва / гочетва

Третій заголовний аркуш, до вписів білого духовенства, написаний півуставом і в'яззю, чорнилом і кіновар'ю, знаходиться на арк 57: Ѿ дв҃ПО҃ чнаєтсѧ вПИ҃ / ПОМ҃ЕНИКО҃ / СВ҃ЩЕНЫ҃, І҃ЕРѲ; И҃ ДІОКО҃: / МІРСКИ҃, / Роди́телѣй и҃ Сро҃нико҃ и҃ пре:/ста́влшнсѧ

На арк. 68 знаходиться титул до наступної частини Лаврівського поменника: поминальні записи духовенства повіту Біцького Краківського єпископства, який писаний півуставом, в'яззю, чорнилом і кіновар'ю: Ѿ дв҃ПОЧИНАЕТСѦ ВПИ҃ / ПОМЕННИКО҃ ДХОВЕСТВА ПО/ВѢТУ БѢЦКОГО И҃ БИСКУПСТВА / КРАКОВСКОГО. / Зе́мли Спи́ской и҃ Венгéрской / Роди́телей и҃ Соро҃нико҃ и́хъ / преста́влшнсѧ.

Поминанням осіб "посполитого стану" присвячена остання частина книги. Її титульний аркуш написаний арк. 89 півуставом, в'яззю, чорнилом і кіновар'ю: Ѿ дв҃ПОчнаєтсѧ ВПИ҃ / ПОМЕННИКОВЪ; / З РАЗЛИЧНЫ҃ СТОРНЪ, ГРАДОВЪ / и҃ Ве́сїй Посполи́того Ста́ну / Люде́й, Бл҃годѣтелей на́шихъ. / Роди́телей и҃ Соро́нниковъ и́хъ, / Бл҃гочѣ́но Преста́влшнсѧ.

Через численні втрати частин аркушів на нижніх полях, пізніше нарощених іншим ганчір'яним папером, важко із точністю вказати розмір дзеркала запису тексту, така тенденція спостерігається на усіх аркушах кодексу. Також враховуючи, те що поминання регулярно дописувалися, можемо припусти, що дзеркало запису коливалося в межах 145÷200 х 100÷107 мм.

Кількість рядків на аркуші зазвичай залежить від кількості вписаних імен померлих, тому коливається від 8 до 24. Міжряддя складає 4÷5 мм. Висота рядкових малих літер без виносних становить понад 3÷4 мм. Розмір виносних угору – 1÷2,5 мм, виносних униз близько 1,5÷4 мм.

Поминання писані кирилицею, почерком XVII ст., українською мовою, прямим каліграфічним півуставом, чорнилом і кіновар'ю.

Писар застосовував стягування приголосних за допомогою виносних літер як у кінці слова, так і в середині, переважно без титла. В разі ж використання титла, писалося у формі овальної риски. При пунктуації застосовано крапку для розділення частин речення, а також і позначення його кінців. Рідше бачимо кому для відокремлення при перерахуванні імен померлих. Двокрапка, застосовна писарем, слугувала для скорочення слів (наприклад: І҃ер:, І҃ерм:, І҃еромо҃:). Надрядкові знаки наголосу регулярні у вигляді косої риски. На бокових полях кожного збереженого поминання вміщена коротка інформація про особу (коментар), яка подавала перелік імен своєї родини. Цей запис містив переважно зазначення імені, прізвища, соціального стану, дати впису. (На приклад: на арк. 17зв.: [Помин]аніе / [Иеромона́хъ Мака́/[рїѧ ст҃ого́рца,] ро́дн/[ча вишéнского спо҃ Львова Гродово҃ мѣ҃та Рѡ: ѧ҃хп҃а. Той и҃спросивъ до ѡби́тели ст҃ой, животворѧщее дре́во Ѹ Господа́ра Константи́на и҃ про́чаѧ нафело́нъ Бг҃ъ да про́стн.][31]).

Цей писар звернув увагу і на художнє оформлення поминальних уписів.

Титульні аркуші трьох частин кодексу прикрашені рамками у вигляді архітектурного порталу на арк. 10 (205 х 110 мм) та на арк. 26 (220 х 112 мм), виконані чорнилом, а також орнаментальною рамкою із ракоподібним закінченням рослинного типу на арк. 57 (230 х 110) виконаною чорнилом і кіновар'ю. Він також оздобив поменник заставками, на сьогодні їх збережено чотири. На арк. 27 заставка до поминання, датованого 1675 р., її розмір 53 х 110 мм, вона широка, плетінчаста, увінчана декорованим рослинним орнаментом, з чотирикінцевим хрестом із трикутними завершеннями та монограмами "їн7ці", "їс7 хс7" всередині, виконана чорнилом і кіновар'ю; на арк. 45 заставка розміром 42 х 110 мм, вона широка, геометричного типу, увінчана чотирикінцевим хрестом із трикутними завершеннями, писана чорнилом; на арк. 68 заставка розміром

20 х 107 мм, вузька, геометричного типу, виконана чорнилом і кіновар'ю; на арк. 89, заставка розміром 25 х 115 мм, вона вузька, геометричного типу, писана чорнилом, кіновар'ю та лазур'ю. Дзеркало запису на арк. 27, 36зв., 50 декоровані геометричним орнаментом.

Заголовки поминань писані в'яззю, кіновар'ю. Перші літери імен поминання писано кіновар'ю. Коментарі до вписів, розміщені на зовнішньому березі, оздоблені розквітлою квіткою (арк. 27, 36зв., 50), рослинно-геометричним орнаментом (арк. 32зв.), плетінчастою кінцівкою (арк. 27зв., 34зв., 53зв., 58, 69, 70зв.). На арк. 59 поминальний коментар обрамлений плетінчастою рамкою.

Записи другого писаря розташовані на арк. д҃і., к҃д., л҃е., м҃є., м҃ѕ., в҃л.–в҃ѕ., в҃н.–о҃., р҃е.–р҃н., р҃ѕі.–р҃к., р҃кг.–р҃кд., р҃лв., р҃лн.–р҃лд., р҃мд.–р҃мѕ., р҃в҃є.–р҃пл., р҃пд.–р҃чв., р҃чє.–с҃н., с҃пл., с҃пє. (арк. 4, 9, 11-12зв., 16, 18, 19-20, 21зв., 25-25зв., 45зв., 48зв.-49зв., 53зв.-55зв., 57-57зв., 61зв., 64-64зв., 67, 69зв.-70зв., 79-87, 90-95зв., 97-103зв., 125зв., 126зв.).

Філіграні: двоголовий орел. Поминальні вписи датовані 1683–1711 рр., однак, укладач переписав давніші поминання 1663 р. (арк. 49), 1677 р. (арк. 72зв.); загалом число збережених вписів складає понад 120 поминань.

Кількість рядків 4-24. Міжряддя складає: 4,5÷6 мм. Висота рядкових малих літер без виносних становить понад 3 мм. Розмір виносних угору – 1,5÷2 мм, виносних униз близько 1,5÷4 мм. Дзеркало запису: 145÷205 х 102÷105 мм.

Поминання писані кирилицею, почерком XVII ст., українською мовою, прямим каліграфічним півуставом, чорнилом і кіновар'ю.

Писар застосовував стягування приголосних за допомогою виносних літер як у кінці слова, так і в середині переважно без титла. В разі ж використання титла писалося у формі овальної риски. Часто застосовував лігатуру: МР (Па́вла МР. Іѡа́нна. А҃нн҃ѹ. МР.). При пунктуації застосовано крапку після кожного імені померлих. Двокрапка слугувала для скорочення слів (наприклад: І҃е҃:). Надрядкові знаки наголосу регулярні у вигляді косої риски. На бокових полях кожного збереженого поминання вміщена коротка інформація про особу (коментар), яка подавала перелік імен своєї родини. Цей запис містив переважно зазначення імені, прізвища, соціального стану, дати впису. (На приклад: на арк. 70зв.: Сі҃е помина́ніе / Веле́бнаго Ѿца̀ / Стефа́на Чи҃нѧ҃/ского Паро́хѧ / мохна́цкого. / Спи́сѧ в҃ Ро҃к ѧ҃ѱ҃и / ѡ҃ктѡ҃. а҃. днѧ.).

Художнє оформлення цієї частини містить також своєрідні заголовки, як і в попереднього писаря ведені в'яззю та кіновар'ю. Перші літери імен поминання писано кіновар'ю. Коментарі до вписів, розміщені на зовнішньому березі, оздоблені плетінчастою кінцівкою (арк. 21зв., 81зв., 102зв.).

Нам відоме ім'я третього писаря – це ієромонах Амвросій Бялковський. Він записав арк. л҃з.–м҃в., в҃з., р҃д҃і., р҃н҃і., р҃к.–р҃кв., р҃м҃., р҃мн.–р҃н., р҃нг.–р҃не., р҃нз.–р҃в҃л., р҃о҃л.–р҃о҃г., р҃пг., р҃пз., р҃пд., р҃чв.–р҃чд., р҃чд., с҃е., т҃д.–т҃лз., т҃м҃.–т҃м҃д. (арк. 12зв.-15зв., 21, 52зв.-54зв., 55зв.-56зв., 67зв., 71зв.-72зв., 74-75, 76-78, 83, 86, 89зв., 93, 95зв.-96зв., 99, 102, 104-145зв., 148-169, 171-172зв., 238-238зв.). Філіграні: двоголовий орел, герб, поштовий ріжок. Поминання писані між 1711 і 1717 рр., проте укладач переписав і давніші поминання 1659–1709 рр. Загалом кількість збережених на сьогодні вписів становить близько 255. Цей писар уклав й іменний покажчик, писаний кіновар'ю та чорнилом: Ѿглавленіе҃ в҃ / Ре́естръ, / Здѐ в҃ Пи҃сѹющихъ́сѧ Блаже́нныхъ / и҃ Хри҃толюби́выхъ Кри́торовъ / Ст҃ыѧ Ѡби́тели се́ѧ. / Чрезъ̀ А҃лфабе́тѹмъ Ѡбрѣта́ющи҃еся, (арк. 274-295зв., 181-184), який надалі дописувався іншими писарями.

Кількість рядків 4÷26. Міжряддя складає: 4÷6 мм. Висота рядкових малих літер без виносних становить понад 2÷3 мм. Розмір виносних вгору – 2÷4 мм, виносних униз близько 2÷5 мм. Дзеркало запису: 90÷200 х 100÷105 мм.

Поминання писані кирилицею, почерком XVIII ст., українською мовою, прямим каліграфічним півуставом, чорнилом і кіновар'ю.

Писар застосовував стягування приголосних за допомогою виносних літер як у кінці слова, так і всередині з титлом у формі овальної риски. При пунктуації застосовано крапку та рідше кому при перерахунку імен померлих. Двокрапка, застосовна писарем, слугувала для скорочення слів (наприклад: Іе҃:, Іеро҃:). Вживалася лігатура МР. Надрядкові знаки наголосу регулярні у вигляді косої риски. На бокових полях кожного збереженого поминання вміщена коротка інформація про особу (коментар), яка подавала перелік імен своєї родини. Цей запис містив переважно зазначення імені, прізвища, соціального стану, дати впису. (На приклад: на арк. 168зв.: Сїе Поминáнїе / Славетнаго Па/на Іѡа҃на Ше҃/шéнѧ Вꙋйта / Зеклѧ́р ѿда́/слнскъ. / Списáсѧ / в҃ Рóкꙋ ,ѱ҃ѕ҃ї. / Мцѧ҃ мáѧ, ѕ҃ днѧ. / Сéйже П: Іѡáн҃ / дáлъ дотóго Мо/настырꙋ Лаврѳ҃/ского нашѡблгъ / тисѧ́цїй двѣ / Злотых҃ Полс/кихъ. / Ѡблгъ тéды / ѕ҃ вый ѝма҃те / ѕ҃ що Семѝн / ѕ҃ Бó / ѕ҃ / ѕ҃ на / ѕ҃ оа҃ / ѕ҃: / ѕ҃ / ѕ҃ / ѕ҃ ѥго / ѕ҃ апо Смр҃ти / ѕ҃ Слꙋжба / ѕ҃ ѹ҃соп҃шѝ / Тáлѧжъ Сꙋма дáна є҃ намлетнѳ҃ Пáна ґаворского Пáна Дꙋбúка Довы҃шнихъ / Высоцкихъ в҃ Рокꙋ ,ѱ҃ѕ҃ї. Стого теды ѡблнг мае҃тѧ ѿпра҃:).

Поминальні записи оздоблені чотирма заставками. На арк. 14зв. (14 х 110 мм), арк. 14зв., арк. 274 (18 х 112 мм); вони вузькі, рослинного типу, увінчані чотирикінцевим хрестом з трикутними завершеннями, виконані чорнилом і кіновар'ю; заставка на арк. 15 (60 х 113 мм) до впису 1713 р. широка, орнаментальна, рослинного типу, увінчана шестикінцевим хрестом із овальними завершеннями, писана чорнилом, кіновар'ю, коричневим атраментом, малахітом. Заголовки поминань писані в'яззю, кіновар'ю, однак трапляється й заголовок ,писаний малахітом (арк. 15). На арк. 14 зв. кіноварний заголовок золочений. Перші літери імен поминання писано кіновар'ю. Коментарі до вписів, розміщені на зовнішньому березі, оздоблені плетінчастою кінцівкою (арк. 53зв., 54зв., 71зв., 72зв., 77, 95зв., 96зв., 112, 131зв., 157, 163, 166-168, 169, 171зв.-172).

Підсумовуючи спробу кодикологічного та археографічного опису поменника одного із найдавніших монастирів Перемишльської єпархії та історію його побутування, можемо сказати, що детально вивчено структуру та зміст кодексу, а це дало змогу встановити датування рукописного кодексу. Поменнник Лаврівського монастиря писаний між бл. 1661–1896 рр. Кодекс зберігався у Свято-Онуфріївському храмі обителі від часу започаткування до 1946 р. З 1946 до 1989 рр. відомостей про його місце зберігання немає. У 90-х рр. минулого сторіччя він потрапив до відродженої бібліотеки Крехівського монастиря. А з 10 липня 2013 р. рукопис був прийнятий на постійне зберігання до Львівської центральної провінційної бібліотеки Отців Василіян при Свято-Онуфріївському монастирі. Лаврівський Поменник на сьогодні складається із 296-ти аркушів. Виявлено сім груп різночасового паперу з водяними знаками, це означає, що кодекс неодноразово поповнювався вшиванням нових аркушів і тому, очевидно, кілька разів перешивався. В часі останньої реставрації велике число аркушів вшито в неправильному порядку щодо їх первинного місця розташування у книзі. Лаврівський Поменник написаний півуставом, кирилицею, українською мовою. Поминальні записи велися більш як 100-та писарями. Нам удалося виявити трьох, чиї вписи становлять основу книги. Встановлено дату-

вання поминань ведених кожним із них, з'ясовано число збережених на сьогодні вписів. Досліджено морфологічні, синтаксичні та пунктуаційні аспекти, художнє оформлення.

Детальне кодикологічне та джерелознавче вивчення монастирських та парафіяльних поменників дозволить краще зрозуміти структуру цих книг, простежити їх наповнення, а також виявити певну традицію їх ведення. Вивчення збережених поменників доповнює та розширює наші знання про розвиток кириличної рукописної книги в українських землях, її палеографічні, мовні аспекти й оздоблення.

[1] Місце розташування обителі – село Лаврів Старосамбірського р-ну Львівської обл. Україна.

[2] Łobeski F. Monaster OO. Bazylianów w Ławrowie // Rozmaitości. – Lwów, 1859. – № 1. – S. 1.

[3] Крип'якевич І. Середневічні монастирі в Галичині // Записки ЧСВВ. – Жовква, 1926. – Т. 2. Вип. 1-2. – С. 100.

[4] Голубець М. Лаврів (Історично-археольогічна студія) // Записки ЧСВВ. – Жовква, 1926. – Т. 2. Вип. 1-2. – С. 59-60.

[5] Ваврик М. Нарис розвитку і стану Василіянського Чина XVII – XX ст.: Топографічно-статистична розвідка. – Рим, 1979. – С. 197.

[6] Там само. – С. 105, 107, 109, 111, 114.

[7] Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі ЦДІАУЛ). – Ф. 684. – Оп. 1. – Спр. 2139. – Арк. 28-31зв.

[8] ЦДІАУЛ. – Ф. 684. – Оп. 1. – Спр. 2111. – Арк. 2зв., 3зв.

[9] Мицько І. Книжність і книжки // Альманах Старосамбірщина. – 2002. – С. 161-162.

[10] Волощенко С. Служебник 1747 р. із Лаврівського Онуфріївського монастиря // Церква – наука – суспільство: питання взаємодії. Матеріали Чотирнадцятої Міжнародної наукової конференції (25 травня–3 червня 2016 р.) / НКПІКЗ. – Київ, 2016. – С. 141-143.

[11] У 1909 р. на Кристинопільському соборі постановили, аби "старинні річи" з монастирів Галицької Провінції Василіанського Чину зберігалися в центральному монастирі (у м. Львові). Тому на основі книгозбірні Львівського Свято-Онуфріївського монастиря було створено Центральний василіанський архів і бібліотеку у Львові. Див.: Кольбух М. Монастирські збірки кириличних рукописних книг у фондах ЛННБ України ім. В. Стефаника // Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: історія і сучасність: доп. та повідомл. Міжнар. наук. конф., Львів, 28-30 жовт. 2010 р. / відп. ред. М. М. Романюк; Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника НАН України. – Львів, 2010. – С. 360.

[12] Там само.

[13] Поменниками називають книги, в які вписували імена померлих для церковного поминання під час тижневого та річного літургічних кіл й призначені для церковного вжитку. Перші вкладні грамоти, що фіксують грошові вклади за поминання душі померлого датуються останньою третиною XIV ст. Детальніше див.: Понырко Н. В. Синодик / Н. В. Понырко // Словарь книжников и книжности Древней Руси / Ред.: Д. М. Буланин, Г. М. Прохоров, Ленинград 1989, вып. 2 (вторая половина XIV – XVI в.), ч. 2 (Л–Я), с. 339; Поменник Софії Київської: Публікація рукописної пам'ятки другої половини XVIII – першої чверті XIX ст. / Упор. та вступні статті Оксани Прокоп'юк. – Київ, 2004. – 264 с.

[14] Львівська центральна провінційна бібліотека Отців Василіян при Свято-Онуфріївсському монастирі. Відділ рідкісної книги та рукописів. – Ф. 12.2. – Оп. 1. – Спр. 14, 1661 – 1896 рр. – 296 арк.

[15] ЦДІАУЛ. – Ф. 684. – Оп. 1. – Спр. 2113. – Арк. 1зв.

[16] Акт прийняття рукописних документів 1542 – 1996 рр. із бібліотеки Крехівського Свято-Миколаївського василіанського монастиря за № 1/1 від 10. 07. 2013 р.

[17] Площанскій В. Лавровъ село и Монастырь въ Самборскомъ окрузѣ // Науковый сборникъ, издаваемый Литературнымъ обществомъ Галицко-Русской матецы. – Львовъ, 1866. – Вып. 1-4. – С. 335.

[18] Петрушевичъ А. С. Сводная Галицко-Русская Лѣтопись съ 1600 по 1700 годъ. – Львовъ, 1874. – С. 413.

[19] Голубець М. Лаврів (Історично-археольогічна студія). – С. 34.

[20] Луб І. Лаврівський пом'яник XVII – XIX вв. / Ісидор Луб // Записки ЧСВВ, Львів 1935, т. 4, вип. 1-2, с. 313-317.

[21] Там само. – С. 313.

[22] Там само. – С. 314-316.

[23] Січинський В. Архітектура Лаврова // Записки ЧСВВ. – Рим, 1967. – Т. 5. – Вип. 1-4. – С. 207.

[24] Ваврик М. Лаврівська хроніка (1771 – 1882) // Записки ЧСВВ. – Рим, 1955. – Т. 2. – Вип. 1-2. – С. 65-94.

[25] Дубровіна Л. А. Кодикографія української та східнослов'янської рукописної книги і кодикологічна модель структури формалізованого опису рукопису. – Київ, 1992.

[26] Німчук В. В. Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції. – Київ, 1995. – 34 с.

[27] Каманін І. Водяні знаки на папері українських документів XVI і XVII в. в. (1566 – 1651). – Київ, 1923. – С. 82.

[28] Филиграни XVII века по рукописным источникам ГИМ: Каталог / Составители: Т. В. Дианова, Л. М. Костюхина. – Москва, 1988. – С. 86.

[29] Мацюк О. Я. Філіграні архівних документів України XVIII – XX ст. – Київ, 1992. – С. 56.

[30] Січинський В. Архітектура Лаврова. – С. 207.

[31] Уривки, подані в квадратних дужках, на сьогодні втрачені, цитовано за: Луб І. Лаврівський пом'яник. – С. 314.

Станіслав Волощенко.

Поменник Лаврівського Свято-Онуфрієвського чоловічого монастиря 1661 – 1896 рр.: кодикологічний та археографічний опис

У статті встановлено історію побутування рукописного Поменника Лаврівського Свято-Онуфріївського чоловічого монастиря другої половини XVII – кінця XIX ст., зроблено кодикологічний та археографічний опис пам'ятки: досліджено структуру та зміст кодексу, матеріал, обсяг, розмір аркушів, стан збереження, організацію сторінки та тексту, типи письма, оздоблення, його оправу та ін.

Stanislaw Voloshchenko.

Memory book of the deceased people of the Lavriv St. Onufriy monk monastery 1661 – 1896 years: codycology and archeography description.

The article provides the history of a written memory book of the deceased people of the Lavriv St. Onufriy monk monastery second half of XVII-the end of XIX cc. The codifying and archeological description of the artifact was made. The structure and the content of the code, material, volume, paper size, state image, page and text organization, writing type, decoration, it's rim and others are analyzed.